

(ZLO)UPOTREBA IDEJE O EVROPSKOM JEDINSTVU

Apstrakt

U ovom radu autor analizira određene istorijske događaje u kontekstu nastanka Evropske unije i ukazuje na sve rasprostanjeniju pojavu zlupotrebe ideje o evropskom jedinstvu radi postizanja određenih političkih ciljeva. Predstavljanje Evropske unije kao dela plana nacističke Nemačke za dominacijom u Evropi ili pozivanje na odbranu hrišćanske Evrope od izbeglica i migranata sa Bliskog i Srednjeg istoka samo su najnoviji primeri takvih zlupotreba. One su korišćene u dnevnopolitičke svrhe, u kampanji za Bregzit i u Mađarskoj u kampanji protiv prijema izbeglica i migranata. S tim u vezi autor je pokušao da ukaže na neodrživost pojedinih istorijskih analogija koji traže preteče Evropske unije u nekim ranijim državama koje su imale ambiciju da dominiraju na evropskom kontinentu. Takođe ukazuje na opasnost od verskih, nacionalnih i političkih sukoba koje takve zlupotrebe mogu da izazovu. Autor zaključuje da se istorijske pojave i događaji, kao što je osnivanje Evropskih zajednica i Evropske unije, moraju posmatrati i ceniti u okviru konkretnih političkih, ekonomskih i socijalnih prilika koje su postojale u vreme njihovog nastanka.

Ključne reči: Evropa, Evropska unija, Rimsko carstvo, Hitler, Bregzit, migrantska kriza.

1. Uvod

U političkoj historiografiji je česta praksa da se značajne istorijske pojave smeštaju u odgovarajuće ideološke matrice kako bi se, u skladu sa savremenim političkim potrebama, "objasnili" razlozi njihovog nastanka i ciljevi.

---

* Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu. medlexx@gmail.com Rad je primljen 22. 12. 2019.

Ni Evropska unija nije izuzetak u tom pogledu. Ideje o nastanku ove organizacije se često dovode u vezu sa određenim istorijskim pojavama i događajima, pri čemu se neretko koriste prilično sumnjive analogije. U osnovi takvih konstrukcija se nalaze konkretni politički ciljevi koji se nastoje ostvariti pozivanjem na određene "istorijske činjenice". U tom pogledu iskristalisale su se dve osnovne teze o nastanku i ciljevima Evropske unije. Prema jednoj, Evropska unija predstavlja svojevrsno otelotvorenje ideje o jedinstvenom evropskom kulturnom, ekonomskom i političkom identitetu koja zadire duboko u prošlost, čak do antičkih vremena.¹ Međutim, i u okviru ove teze postoje različita gledišta. Dok jedni vide Evropsku uniju kao uniju zajedničkih, kosmopolitskih, vrednosti koje su postepeno izgrađivane na tlu Evrope, drugi je, pak, insistirajući na verskim i političkim posebnostima, posmatraju u odnosu na druge civilizacije (islamsku) i često suprotstavljenu njima. Primer ovog drugog gledišta je izjava mađarskog premijera Viktora Orbana data u kontekstu migrantske krize da "Mađarska brani hrišćansku Evropu".²

Na suprotnom polu stoje oni teoretirčari i političari koji vide Evropsku uniju kao sredstvo za ispunjenje večite ambicije za dominacijom na evropskom kontinentu. Najbolji primer (zlo)upotrebe takve teze u konkretne političke svrhe predstavlja izjava bivšeg gradonačelnika Londona i ministra inostranih poslova Velike Britanije Borisa Džonsona data u kampanji za Bregzit 2016. godine. "Evropska unija je pokušaj da se obnovi ujedinjena Evropa iz vremena Rimskog carstva. Napoleon, Hitler i razni ljudi su pokušavali da to urade, ali sa tragičnim završetkom. Evropska unija je pokušaj da se to uradi uz drugačije metode."³

U suštini, pristalice i jednog i drugog mišljenja se pozivaju na iste istorijske pojave i događaje, s tim što, zavisno od političkog opredeljenja, u tim pojavama i događajima vide samo one što idu u prilog njihovim tezama, pri tome prećutkujući ili odbacujući one koje se u njih ne uklapaju. U nastavku ovog rada izložićemo najvažnije istorijske događaje koji se pominju u jednom ili drugom kontekstu kako bismo pokušali da utvrdimo da li su i u kojoj meri u vezi sa nastankom i ciljevima Evropske unije. Takođe ćemo pokušati da otkrijemo više ili manje skrivene političke ciljeve koji stoje iza pozivanja na određene istorijske pojave i događaje.

---

¹ L. Bekemans, *Idea of Europe: Identity-building from a Historical Perspective*, International Academic Publishers Peter Lang, Brussels, Berlin, Bern, Frankfurt am Main, New York, Oxford, Wien, 2012, str. 65-81. Takođe vid. Ying Wang, On the Significance of Culture Construction of European Identity, *Review of European Studies*, Vol. 1, No. 2, December 2009, str. 152-155.

² I. Traor, Hungary's leader says he's defending Christian Europe. The pope disagrees, *The Washington Post*, 10. April 2018.

³ J. Stone, EU referendum: Boris Johnson defends 'Hitler' EU comments, *Independent*, 16. May 2016.

2. Grčka i Rim

Poreklo zajedničkih vrednosti na kojima je zasnovana Evropska unija obično se vezuje za antičku Grčku. Ideja o demokratiji i slobodi, koja je pre dva i po milenijuma nastala u staroj Atini, je uprkos svim iskušenjima i izazovima duboko utkana u političko tkivo Evrope. Osim toga, humanizam i racionalizam, kao i etički stavovi antičkih filozofa i naučnika su bitno, ako ne i dominantno, uticali na oblikovanje kulturne i naučne misli u savremenoj Evropi. U tom pogledu antička Grčka se zaista može smatrati kolevkom evropske civilizacije, mada je i ona sama mnogo toga preuzela od drugih kultura: egipatske, mesopotamijske, minojske i dr. Problem nastaje kada se ode korak dalje i kada se nastanak svesti o evropskom identitetu veže za antičku Grčku i sukobe sa drugim civilizacijama. Naime, u literaturi se često može pronaći teza da je svest o evropskom identitetu nastala tokom ratova između antičkih grčkih državnica i Persijske imperije. Često se taj sukob vidi kao prapočetak svih kasnijih sukoba između evropskog "demokratskog" Zapada i azijskog "tiranskog" Istoka, mada sami Grci nisu sebe videli kao deo evropskog, već pre svega mediteranskog sveta. Za njih je najveći deo evropskog kontinenta predstavljao opasan, neistražen, prostor, naseljen necivilizovanim, varvarskim, narodima. Središte tadašnje civilizacije se nalazilo u jugoistočnom Mediteranu, oblastima pod vlašću Persije, koja je i sama doživljavala visok kulturni uzlet. Takođe se zaboravlja da je demokratsko uređenje, u svojim rudimentarnim počecima, postojalo samo u nekim grčkim državicama i da su i grčko i persijsko društvo bili zasnovani na robovlasništvu.

Ideja o evropskom identitetu i jedinstvu se zatim transponuje u sledeću antičku imperiju, Rim. *Pax romana* koji je omogućio opšti civilizacijski napredak i stvaranje jedinstvenog pravnog prostora na većem delu evropskog kontinenta morali su delovati primamljivo svim onim piscima koji su maštali o ponovnom uspostavljanju jedinstvenog poretka u Evropi, rastrzanoj brojnim ratovima. Ističe se još jedna paralela sa postojećom Evropskom unijom. Karakalnim ediktom iz 212. godine n.e. svi slobodni stanovnici Rimske imperije su dobili status rimskih građana koji je do tada bio rezervisan za stanovnike Rima i Italije. To budi određene asocijacije na institut građanstva Evropske unije uspostavljen Ugovorom iz Mاستrihta 1992. godine. Pri tome se prenebregeva činjenica da Rimska imperija nije bila ograničena na evropski kontinent, već da je prevashodno bila orijentisana prema Mediteranu, koji je činio centar rimskog sveta. Osim toga, gubi se iz vida da je Rimska imperija stvorena i održavana snagom legija, a ne idejom o zajedničkom identitetu i slozi naroda koji su u njoj živeli. Najzad, stanovnici evropskih provincija Rimske imperije nisu sebe

smatrali evropljanima, već prevashodno građanima Rima, viđenog kao vladaoca, odnosno, prestonice sveta (*caput mundi*).⁴

3. Karolinško i Sveto Rimsko Carstvo

Ideja o evropskom identitetu i jedinstvu vezuje se takođe za karolinško (franačko) carstvo iz druge polovine osmog veka. Popularnost ove teze se zasniva na ideji o hrišćanskom identitetu Evrope i činjenici da je Karlo Veliki bio prvi hrišćanski vladar nove države koja je pretendovala da zameni Zapadnorimsko carstvo.⁵ Asocijacija na moderne integrativne procese postoji i u teritorijalnom smislu.⁶ Teritorija bivše karolinške države se dobrim delom poklapala sa teritorijom šest država osnivača Evropskih zajednica (Francuska, Nemačka, Italija, Belgija, Holandija, Luksemburg). Primamljivost ideje o karolinškom carstvu, a ne Rimu, kao preteči ideje o evropskom jedinstvu, ima konkretne ideološke konotacije koje se protežu na sadašnjost. Karolinška država je bila hrišćanska država, ograničena na evropski kontinet.⁷ Sa druge strane, pozivanje na Rim pružilo bi istorijsku osnovu za širenje Evropske unije na severne i istočne obale Mediterana i legitimiziralo eventualne zahteve država tog regiona za članstvo u Uniji.⁸

Na ovu tezu nadovezuje se ideja o Evropi kao hrišćanskoj teritoriji (*Terrae Christianorum*), sa jasnim granicama (*Fines Christianorum*), naseljenu hrišćanskim stanovništvom (*populus christianus*). Nastanak ovog pojma se vezuje za papu Inoćentija III (1198-1216).⁹ Nastao je kao posledica islamskih osvajanja na Srednjem istoku i Svetoj zemlji i krstaških ratova koji su usledili kao reakcija. Poistovećivanje Evrope sa hrišćanstvom doživelo je svoj vrhunac nakon osvajanja Konstantinopolja od strane Turaka 1453. godine. To je rezultiralo jasnom podelom na hrišćansku Evropu i muslimansku Aziju. Međutim i ovde je ideja o zajedničkom hrišćanskom identitetu Evrope više građena kao reakcija na spoljnu

---

⁴ L. Bekemans, *op. cit.*, str. 68. Vid. i A. Pagden, *The Idea of Europe: From Antiquity to the European Union*, Woodrow Wilson Center Press and Cambridge University Press, Cambridge, 2002, str. 42.

⁵ Evropski identitet franačke države se, slično kao i na primeru antičke Grčke, takođe gradi na civilizacijskom i verskom sukobu sa Arabljanima i pobedi koju je nad njima ostvario Karlo Martel kod Poatjea 732. godine. Vid. L. Bekemans, *op. cit.*, str. 69.

⁶ Vid. G. Trausch, *Consciousness of European identity after 1945, Reflections of European Identity*, edited by T. Jansen, European Commission, 1999, str. 25-26.

⁷ Detaljnije vid. P. Vukasović, *Istorijat evropskih integracija, 50 Godina Evropske unije*, Institut za uporedno pravo, Kancelarija za pridruživanje EU, Beograd, 2007, str. 12.

⁸ Maroko je 1987. godine podneo zahtev za članstvo u Evropskim zajednicama. Zahtev je odbijen zbog toga što Maroko nije ispunjavao geografski kriterijum postavljen Osnivačkim ugovorima, odnosno zbog toga što nije evropska država.

⁹ L. Bekemans, *op. cit.*, str. 68-69.

opasnost, a ne toliko na postojanju kulturnog, pa čak ni verskog jedinstva imajući u vidu da je i samo hrišćanstvo podeljeno na Istočnu i Zapadnu crkvu nakon šizme 1054. godine.¹⁰ Zanimljivo je da je ova ideja o Evropi kao *terrae Christianorum* prisutna i danas i da je čak politički dominantna u pojedinim državama članicama. Pozivanje na tzv. hrišćanske tradicije današnje Evropske unije nema samo za ambiciju da utiče na politiku proširenja Evropske unije. Čitalac će svakako primetiti aktuelnost ovog pitanja u kontekstu pregovora o pristupanju Turske Evropskoj uniji. Mnogo opasniji je uticaj koji takvo pozivanje može imati na unutrašnje politike Unije. U tom smislu su posebno bile indikativne rasprave vezane za insistiranje pojedinih država članica za ubacivanje odredbe o hrišćanskom identitetu evropskih naroda u preambulu odbačenog Ugovora o ustavu EU iz 2004. godine. Slična inicijativa je ponovljena prilikom pregovora koji su prethodili potpisivanju Lisabonskog ugovora iz 2007. godine. Unošenje takve odredbe u preambulu Osnivačkog ugovora ne bi imalo samo deklaratoran značaj, već bi moglo uticati na rešavanje nekih osetljivih pravnih pitanja, poput prekida trudnoće i veštačkog začeća. Inicijativa nije prihvaćena jer je većina država članica smatrala da bi unošenje takve odredbe u preambulu Osnivačkih ugovora bilo suprotno sekularnim tradicijama i osnovnim vrednostima na kojima je zasnovana Evropska unija. Najnoviji primer zloupotrebe ideje o hrišćanskoj Evropi je nastao kao posledica migrantske krize. U tom smislu posebno prednjači Mađarska u kojoj vlada vodi političku kampanju protiv prijema muslimanskih izbeglica sa Bliskog i Srednjeg istoka u Evropsku uniju. U toj kampanji koja sadrži elemente rasizma i verske isključivosti, mađarski premijer Orban se prikazuje kao branilac hrišćanske Evrope i njenih vrednosti.¹¹ Najeksplicitniji primer takve kampanje je njegova izjava data prilikom posete Poljskoj u aprilu 2018. godine da "Mađarska i Poljska treba da brane hrišćansku domovinu".¹² Time se praktično postiže suprotan efekat od onog koji se naoko želi ostvariti. Umesto postizanja političkog, ekonomskog i kulturnog jedinstva insistira se na verskim i civilizacijskim razlikama između "evropljana" i onih drugih. Na taj način se urušava ideja o Evropskoj uniji, kao Uniji zajedničkih vrednosti zasnovanih na slobodi, demokratiji, poštovanju ljudskih prava i zabrani svih oblika diskriminacije. Osim toga, insistiranje na hrišćanstvu i hrišćanskim vrednostima kao jedinom ili najvažnijem kohezivnom elementu može izazvati probleme unutar same Evropske unije. Nesporno je da hrišćanstvo predstavlja jedan od temelja evropske civilizacije i da je bitno uticalo na razvoj savremene kulturne, naučne i

---

¹⁰ *Ibid.*

¹¹ I. Traor, *op. cit.*

¹² K. Than, G. Szakacs, Hungary, Poland to defend their Christian homeland, Orban says, *Reuters*, April 6, 2018.

političke misli. Sa druge strane, problem je u tome što samo hrišćanstvo nije monolitno. Podela na Istočnu i Zapadnu crkvu, inkvizicija, progon Jevreja, reformacija i verski ratovi koji su za njom sledili još uvek izazivaju podele i sukobe u pojedinim evropskim zemljama. Iz tog razloga pozivanje na anahronu ideju o Evropi kao hrišćanskoj teritoriji koje se prevashodno vezuje za Katoličku crkvu, može izazvati pozitivne sentimente u nekim državama članicama, a sasvim suprotne u drugim. Stoga je veoma opasno kada se političari neoprezno poigravaju sa verskim sentimentima i koriste sumnjivim istorijskim analogijama u cilju postizanja konkretnih političkih ciljeva. Uostalom o samoj anahronosti kampanje o odbrani hrišćanske Evrope od muslimanskih migranata najbolje svedoči zvaničan stav Vatikana i pape Franje koji se protive takvoj kampanji i pozivaju na humanost i otvorenost prema migrantima.¹³

Bliska sa prethodnom idejom je teza o Svetom Rimskom carstvu kojim su vladali nemački carevi (tzv. Prvi rajh) kao preteči savremene Evropske unije. Ova teza predstavlja razradu ideje o univerzalnoj državi pod duhovnim vođstvom Katoličke crkve. Nastalo podelom Karolinškog carstva, Sveto Rimsko carstvo je u srednjem veku obuhvatalo prostore današnje Nemačke, Švajcarske, Austrije, Češke, Slovačke, Slovenije, Holandije, Belgije, Luksemburga, severnu i srednju Italiju, delove Francuske i Poljske. Reformacija i Tridesetogodišnji rat koji je okončan Vestfalskim mirom 1648. godine okončali su političku i duhovnu dominaciju Svetog Rimskog carstva. Ono je formalno nastavilo da postoji, teritorijalno rascepkano između faktički nezavisnih nemačkih prinčeva koji su samo formalno priznavali carsku vlast.¹⁴ Konačno, Napoleon je ukinuo Sveto Rimsko carstvo 1806. godine. Na njegovim ruševinama je osnovana Rajnska konfederacija koja je bila pod uticajem Francuske.

Ono što je zajedničko Karolinškom i Svetom Rimskom carstvu jeste da i jedno i drugo carstvo predstavljaju pokušaj obnavljanja Rimske imperije, odnosno barem njegovog zapadnog dela. Takođe im je zajedničko da su oba carstva svoju duhovnu i političku supremaciju gradili kao stožeri i branioci hrišćanstva i rimske crkve. To se naročito odnosi na Sveto Rimsko carstvo i njegovu ulogu u pokušaju kontrareformacije i ratovima i sukobima koji su usledili. Iz tog razloga pozivanje na Sveto Rimsko carstvo, može izazvati različite sentimente u pojedinim državama članicama. Zbog toga je ovo pitanje izuzetno pogodno za manipulaciju radi ostvarivanja konkretnih političkih ciljeva. Primera radi, analogija sa Svetim Rimskim carstvom je korišćena, u negativnom smislu, u kampanji za Bregzit. Pojedini političari, ali i javne ličnosti koje su se zalagale za Bregzit, su ovu analogiju prvenstveno koristili kako bi ukazali na "nemačko

---

¹³ I. Traor, *op. cit.*

¹⁴ Takođe je teritorijalno umanjeno, Holandija i Švajcarska su stekle nezavisnost Vestfalskim mirom.

poreklo" ideje o Evropskoj uniji i predstavili je kao sredstvo za nemačku dominaciju na kontinentu. Tako je britanski psiholog i publicista Najal Mekre (*Niall McCrae*) uporedio Evropsku uniju sa Svetim Rimskim carstvom, navodeći da najviši organ Unije, "Evropski savet, ima mnogo sličnosti sa skupštinom Carstva (Rajhstagom) u kojoj su se sastajali predstavnici nemačkih gradova". Mekre takođe prognozira da će Evropsku uniju zadesiti ista sudbina koja je zadesila i Sveto Rimsko carstvo i da će se tiho raspasti u narednih desetak godina.¹⁵ Pozivanje na Sveto Rimsko carstvo, međutim, ima i dodatnu negativnu konotaciju u pretežno protestantskoj Velikoj Britaniji. Mada ovaj argument nije eksplicitno korišćen u kampanji jasno je da samo pominjanje Svetog Rimskog carstva u datom kontekstu može izazvati ozbiljne posledice, pogotovo ako se imaju u vidu još uvek sveže rane izazvane sukobima između katolika i protestanata u Severnoj Irskoj.

4. Evropska unija - nacistički plan

Među različitim teorijama koje se bave razlozima za osnivanje Evropske unije, najkontroverznija je ona po kojoj je ova organizacija nastala kao deo nacističkog plana skovanog još u toku Drugog svetskog rata. Duskora je ova teorija bila ograničena samo na pojedine teoretičare zavere, da bi ušla u široku političku upotrebu tokom kampanje za Bregzit. Ovu tezu je posebno koristio britanski političar i istoričar Boris Džonson, navodeći da Evropska unija predstavlja pokušaj da se ostvari isto ono što je Hitler želeo, samo drugim sredstvima. Po njemu, Evropska unija predstavlja nemačku zaveru, kao i da uvođenje evra, koji su osmislili Nemci, ima za cilj da uništi italijansku industriju i da osiromaši sve članice.¹⁶

Kao i većina drugih, ova teorija zavere se delimično zasniva na istorijskim činjenicama. Naime, nedugo posle poraza Francuske u junu 1940. godine nemački industrijalci i ekonomisti su sa pravom ocenili da Nemačka neće moći beskonačno da silom oružja drži pod okupacijom osvojene države i predlagali su "stvaranje evropske ekonomske zajednice, sa carinskom unijom i utvrđenim međuvalutnim odnosima".¹⁷ Na tragu takve inicijative nemački ministri Fon Ribentrop i Fon Renthe-Fink su 1943. godine izneli plan za stvaranje evropske konfederacije koja bi obuhvatala Nemačku, Italiju, Finsku, Mađarsku, Bugarsku, Slovačku, Rumuniju, Francusku, Dansku, Norvešku, Slovačku, Hrvatsku, Srbiju, Grčku i Španiju, i bila zasnovana na carinskoj uniji, jedinstvenoj moneti i centralnoj banci sa sedištem u Berlinu. Nemačka "Nova Evropa" je trebalo da

¹⁵ EU 'regime' is DOOMED 'like the Holly Roman Empire', *Daily Express*, 4 November 2017.

¹⁶ B. Simms, The Great Huckster: Boris Johnson's reckless distortion of history, *New Statesman*, 12.10.2018.

¹⁷ P. Vukasović, *op. cit.*, str. 14-15.

bude zasnovana na "solidarnosti i saradnji među svim njenim narodima" što bi omogućilo "brže uvećavanje ekonomskog blagostanja, kada se jednom uklone nacionalne granice u privrednim odnosima". Tako koncipirana zajednica u organizaciono-tehničkom smislu naizgled pokazuje dosta sličnosti sa sadašnjom Evropskom unijom, no ono što ih razlikuje jesu osnovne vrednosti na kojima su zasnovane. Dok bi prva bila zasnovana na fašističkoj i nacističkoj ideologiji i dominaciji jedne nacije, Evropska unija se zasniva na načelima jednakosti, poštovanja ljudskih prava, zabrane diskriminacije, slobode i demokratije. Poraz Nemačke, po teoretičarima zavere i očigledno po Borisu Džonsonu, nije doneo krah ideje o *nemačkoj Evropskoj uniji*. Naprotiv, koristeći se zlatom i dragocenostima opljačkanim širom Evrope, nemački industrijalci su ostvarili ekonomsku dominaciju u Evropskoj ekonomskoj zajednici, osnovanoj prema nacističkim planovima. Upravo u tom delu teorija o nacističkoj zaveri napušta istorijske činjenice i otiskuje se u nepregledno polje mašte.

Ideja o evropskom političkom jedinstvu, o ujedinjenoj Evropi, nije proizašla iz neke zavereničke grupe, već je nastala kao rezultat viševjekovnog promišljanja i istorijskih događaja. Ovom idejom su se bavili intelektualci još od vremena Vilijema Pena (*An Essay Towards the Present and Future Peace of Europe* objavljen 1693. godine), preko Džona Belera 1710. godine, Sen Simona 1814. godine, i Đuzepea Macinija, Viktora Igoa i Pjera Žozefa Prudona u tokom devetnaestog veka. Mada su pomenute ideje ostale u domenu utopije one ipak nisu bile bez uticaja. Za pojavu konkretnih političkih planova za evropsko ujedinjenje ipak je trebalo sačekati da se stvore odgovarajući preduslovi, a to će se dogoditi početkom dvadesetog veka, u periodu između dva svetska rata. Razlog za njihovu pojavu leži u do tada neviđenim užasima i razaranjima koje je doneo Prvi svetski rat i pokušaju da se otklone uzroci koji su periodično dovodili do ratova u Evropi. Na pojavu konkretnih političkih inicijativa za ujedinjenje Evrope uticalo je pojačano angažovanje Sjedinjenih Američkih Država u evropskim poslovima, kroz učesće u Prvom svetskom ratu i na mirovnim konferencijama koje su zatim sledile. To je bila prilika da se javnost evropskih država upozna sa federalnim modelom američkog državnog uređenja koji je postao inspiracija za ideje o evropskom ujedinjenju.

U periodu između dva svetska rata evropska ideja je formulisana na dva različita politička nivoa: kroz programske ideje različitih političkih pokreta i kroz političke inicijative uglednih evropskih državnika. Prvi značajniji politički pokret koji je imao za cilj evropsko ujedinjenje bio je Panevropski pokret, osnovan u Austriji 1923. godine. Osnivač pokreta je bio grof Rihard Kudenov-Kalergi. Pokret je bio izrazito hrišćanske provinijencije i težio je "jedinstvu hrišćanske Evrope, oslobođene od nihilizma, ateizma i nemoralnog potrošačkog društva".¹⁸

---

¹⁸ *Ibid.*, str. 13-14.

Pored Panevropskog pokreta na tadašnjoj političkoj sceni Evrope delovali su različiti pokreti i organizacije kao što su: Evropska unija federalista, francuska nevladina organizacija "Federacija", Pokret socijalista za Ujedinjene države Evrope i Evropska liga za ekonomsku saradnju.¹⁹

Svakako najznačajnija inicijativa tog perioda pripada francuskom ministru spoljnih poslova Aristidu Brijanu koji je ujedno bio i predsednik Panevropskog pokreta. Brijan je 1929. godine u Skupštini Društva naroda izneo ideju o stvaranju federacije evropskih država. Inicijativa je naišla na pozitivan odjek pa je Brijan, na zahtev Društva naroda, sledeće godine predstavio razrađen Memorandum o organizovanju Evropske federativne unije. U suštini, Memorandum je predviđao stvaranje konfederalnih veza između evropskih država na način na koji ne bi narušavao njihovu suverenost. Ovaj plan je dobio podršku i od nemačkog ministra spoljnih poslova Gustava Stresmana. Međutim, zbog promene na političkoj sceni Nemačke i dolaska Hitlera na vlast plan je ostao samo mrtvo slovo na papiru. Kada već pominjemo Hitlera, bilo bi korisno izložiti njegov stav po pitanju ideje o evropskom ujedinjenju. U osvrtu na ideje Kudenov-Kalergija iznete u knjizi *Pan Evropa* (1923) Hitler ih je nazvao "fantastičnim, istorijski nemogućim i detinjastim", smatrajući da bi Pan Evropa bila ništa više nego jevrejski protektorat. "Rešenje, pisao je Hitler, ne može biti Pan Evropa već Evropa koja se sastoji od slobodnih, nezavisnih država, sa posebnim interesnim sferama koje su jasno označene".²⁰ Prema tome, jasno je da bilo kakve panevropske ideje pojedinih pripadnika nacističke partije nisu imale nikakve šanse za uspeh zbog izrazito neprijateljskog stava Hitlera.

Sasvim suprotno, ideje o stvaranju unije evropskih država su upravo u toku Drugog svetskog rata dobile na zamahu među protivnicima nacističke Nemačke. Jedan od političkih očeva Evropske unije, antifašista Altijero Spinelì je 1941. godine napisao manifest *Za slobodnu i ujedinjenu Evropu*. Otprilike u isto vreme Žan Mone, jedan od vođa francuskog Komiteta nacionalog oslobođenja, je izneo svoje viđenje posleratne Evrope u kome se založio za stvaranje nekog oblika evropske federacije. Po njegovom mišljenju, za to su postojala dva razloga. Prvo, u Evropi ne može biti mira ako njene države nastave da budu uređene na ideji nacionalnog suvereniteta. I drugo, usled ogromnih ratnih razaranja, evropske države ne bi mogle same da svojim narodima obezbede neophodan ekonomski prosperitet i društveni razvoj.

Nakon Drugog svetskog rata razrušena Evropa se suočila sa političkom podelom kontinenta i mogućim sukobom između zapadnih saveznika i Sovjetskog saveza. U takvim okolnostima sazrevala je ideja o evropskom ujedinjenju. Nju je

---

¹⁹ R. Vukadinović, *Pravo Evropske unije*, Kragujevac, 2006, str. 3-4.

²⁰ Preuzeto iz B. Simms, *op. cit.*

najjezgrovitije izneo Vinston Čerčil u svom govoru na Ciriškom univerzitetu 19. septembra 1946. godine kada je pozvao na stvaranja Sjedinjenih država Evrope, uz puno poštovanje i jačanje autoriteta OUN. Međutim, ostvarivanje tog cilja zahtevalo je postizanje odgovarajućeg aranžmana koji bi umirio strahove nemačkih suseda od ponovnog jačanja nemačke vojne moći. U takvim okolnostima nastala je ideja o osnivanju organizacije koja bi preuzela upravljanje proizvodnjom uglja i čelika, najvažnijih vojnih sirovina tog vremena. Osnivanjem takve organizacije Francuska bi ojačala sopstveni sektor teške industrije i dobila garancije da se ekonomska obnova Nemačke neće pretvoriti u pretnju po bezbednost Francuske. Ova ideja potekla je od francuskog diplomate Žana Monea. Na osnovu te ideje francuski ministar spoljnih poslova Robert Šuman je 9. maja 1950. godine izneo zvaničan predlog o osnivanju Evropske zajednice za uglj i čelik. U skladu sa Šumanovim planom, Francuska i Nemačka bi stavile proizvodnju uglja i čelika pod zajedničku kontrolu nezavisnog upravnog tela novostvorene organizacije. To bi učinilo svaki budući rat između Francuske i Nemačke nezamislivim. Novoosnovana organizacija bi bila otvorena za sve zainteresovane evropske države koje bi želele da joj se pridruže. Šira integracija u oblasti proizvodnje uglja i čelika bi dovela do razvoja drugih industrijskih sektora koji su povezani sa proizvodnjom ovih sirovina, modernizacije industrijske proizvodnje, a samim tim i bržeg ekonomskog rasta i povećanja životnog standarda. Ostalo je već istorija. Na bazi Šumanovog plana Francuska, Nemačka, Italija, Holandija, Belgija i Luksemburg su 1951. godine osnovali Evropsku zajednicu za uglj i čelik, a 1957. godine i preostale dve zajednice: Evropsku ekonomsku zajednicu i Evropsku zajednicu za atomsku energiju.

Dakle, kada se sve uzme u obzir jasno je da je neodrživa teza o Evropskoj uniji kao instrumentu nemačke dominacije u skladu sa tajnim nacističkim planom. Sasvim suprotno, Evropska unija je osnovana upravo radi obuzdavanja ekonomske, političke i vojne moći Nemačke. Isto važi i za uvođenje evra i uspostavljanje monetarne unije koje Boris Džonson vidi kao deo nemačkog plana za uništenje italijanske industrije i ostvarivanje sopstvene dominacije. Naime, ideja o uvođenju evra je potekla iz Francuske koja je u evru videla sredstvo za rešavanje problema hronične slabosti franka u odnosu na jaku nemačku marku.²¹

5. Zaključak

Navedeni primeri ukazuju da pitanje istorijskih temelja Evropske unije mora biti tretirano sa velikom pažnjom bez upadanja u zamku neodrživih analogija čiji stvarni ciljevi leže u sadašnjosti a ne u objašnjavanju prošlosti. Istorijske pojave i događaji moraju se posmatrati i ceniti u okviru konkretnih političkih, ekonomskih i socijalnih prilika koje su postojale u vreme njihovog nastanka. Isto

---

²¹ *Ibid.*

važi i za Evropsku uniju. Kao što bi bilo neosnovano reći da je ujedinjena Evropa cilj kojem su težile generacije Evropljana, još bi pogrešnije bilo reći da je postojeća Evropska unija nastala kao rezultat nečijeg plana za dominacijom. Ona je nastala pre svega kao mirovni projekat nakon dva svetska rata koja su zamalo uništila evropsku civilizaciju. U međuvremenu je prerasla u ekonomski, socijalni i politički projekat, što je nužno vodilo hiperprodukciji pravnih normi i birokratizaciji. No i pored svega ona je opstala i u izmenjenim političkim okolnostima i danas predstavlja prostor u kojem njeni građani uživaju visok stepen ekonomske, socijalne i lične sigurnosti. Međutim, treba biti isto tako svestan da sedamdesetak godina koliko je prošlo od osnivanja Evropske zajednice za ugalj i čelik predstavlja samo treptaj oka u dugoj istoriji ratova i nasilja u Evropi. Još uvek na mnogim mestima tinjaju stari politički, verski i nacionalni sukobi koji se povremeno pretvore u otvoren plamen, kao što je to bio slučaj na Balkanu. Iz tog razloga političari moraju biti veoma oprezni kada barataju sa istorijskim činjenicama i izbegavati da ih upodobljavaju potrebama dnevne politike. Nažalost, kao što smo videli, to nije uvek slučaj. Posledice takvog ponašanja mogu biti nesagledive. Delimično zahvaljujući prljavoj kampanji i zloupotrebi istorijskih činjenica Velika Britanija se nalazi na putu ka izlasku iz Evropske unije. Iz sličnih razloga Mađarska se našla u situaciji da je Evropski parlament protiv nje pokrenuo postupak za suspenziju članskih prava, između ostalog, i zbog optužbi za versku i rasnu diskriminaciju, antisemitizam i kršenje osnovnih ljudskih prava migranata. Jedno od mogućih rešenja za ovaj problem bi mogla biti stalna i otvorena debata u kojoj bi stručnjaci: istoričari, politikolozi, pravници i dr., ukazivali na zloupotrebe istorijskih činjenica. Međutim, problem je u tome što se poluistine i senzacionalističke vesti daleko brže šire i što jednom kada se duh verskih, političkih i nacionalnih sukoba pusti iz boce, veoma ga je teško, ako ne i nemoguće, posle u nju vratiti.

Prof. Vladimir Medović, PhD*

(Mis)use of the Idea of European Unity Abstract

Summary

In this paper, the author analyzes certain historical events in the context of the foundation of the European Union, and points to an ever more frequent phenomenon of the misuse of the idea of European unity in order to achieve

---

* Faculty of Law for Economy and Judiciary, Novi Sad.

certain political goals. The presentation of the European Union as a part of the Nazi Germany plan for domination of Europe or calling for the defense of Christian Europe from refugees and migrants from the Near and Middle East are just the latest examples of such abuses. They were used for daily political purposes, in the campaign for Bregzit and in Hungary in a campaign against the admission of refugees and migrants. In this regard, the author has attempted to point out the unsustainability of certain historical analogies that seek the forerunner of the European Union in some former states that had the ambition to dominate the European continent. It also points to the danger of religious, national and political conflicts that such abuses can cause. The author concludes that historical phenomena and events, such as the founding of the European Communities and the European Union, must be observed and valued within the concrete political, economic and social circumstances that existed at the time of their creation.

Keywords: Europe, European Union, Roman empire, Hitler, Brexit, migrant crisis.